

Fra ”Tårnet” til ”Katholiken” – en udviklingshistorie fra 1893 til 1898

Ved at følge digteren og forfatteren Johannes Jørgensens vej gennem en for ham personlig brydningstid, får vi samtidig et indblik i unges intellektuelles sjælelige gennembrud i en tid, der på mange måder ligner vores egen, hvor religiøsitet har meldt sin genkomst i en søgen efter noget manifest. Allerede i 1998 erklærede filmmanden Ole Bornedal en tro og håb om, at vi var på vej ind i et fordybelsens og besindelsens årti: ”Vi må beskæftige os med fundamentet igen for at finde ud, hvordan huset er bygget. Vores kulturs grundlag er bibelen.” Det sagde han, fordi han i USA havde oplevet, hvordan Gud, tro og religion igen var blevet temaer i den amerikanske filmindustri. Temaerne blev taget op, fordi instruktører og producenter ledet efter noget, der var større end dem selv. ”Efter et par årtier, hvor vi har været ekstremt rationelle, er den åndelige mekanik sådan, at man begynder at kræve andre vitaminer. Så banalt er det. Vi er begyndt at udtrykke åndelige behov”, sagde altså Bornedal. Det var dengang. Det er interessant, at i dag har bibelens forskellige udsagn om menneskelivets grundspørgsmål fået øget opmærksomhed. Og at disse udsagn diskuteres livligt. Det sker med så forskellige udgangspunkter som ægteskab og dødes opstandelse. Og diskussionen rækker langt ud over kirkens egen inderkreds. Samtidig er blikket for vores egen kristne, bibelske kultur blevet skærpet i lyset af indvandreres kultur og religiøsitet. Så jo, bibelen og religiøsitet er kommet i fokus. Sammen med en åbenhed over for det dybe i tilværelsen.

På samme måde som Debussy i sit lille musikstykke ”Prélude à l’après-midi d’un faune” lader faunen bevæge sig fra en sovende tilstand til at være vågen, er, observere, udtrykke og så forsvinde igen, har jeg med denne udviklingshistorie blot ville rette et koncentreret søgelys på et lille udsnit af en tid, der fik afgørende betydning for nogle bestemte mennesker og samtidig dermed give et signalement af en tid, som måske, måske ikke kan bidrage til at gøre os klogere på det som individualiteten og moderniteten gør ved os.

I slutningen af besættelsestiden stod en gruppe unge gymnasieelever og så med en vis ærefrygt på en ejendom, der ligger på hjørnet af Kastanievej og H.C. Ørstedsvej på Frederiksberg. Øverst afsluttes huset af en tårnbygning. Blandt disse unge var digteren Frank Jæger og hans kammerat Arne Fischer. Deroppe i tårnet eller rettere i lejligheden lige under havde den berømte og kendte digter, forfatter og litteraturanmelder, professor Johannes Jørgensen fra sommeren 1891 boet i knap et par år. Det er dog noget tvivlsomt med denne professortitulatur: i 1913 var han blevet indbudt til som docent at forelæse i æstetik på det katolske universitet i Louvain i Belgien. Allerede efter første semester forlod – blev afskediget? – han universitetet, men han besmykkede sig med de lånte professorfjer resten af livet og blev i Assisi altid kaldt for il professore. Et halvt århundrede år før disse unge var standset op på dette sted, havde han siddet og redigeret og

skrevet til sit eget tidsskrift *Tårnet*, der var organ for symbolismen i Danmark, og dermed bidraget til udvidelsen af menneskelivets åndelige grænser i en tid, hvor modernitetens materialisme og jeg-dyrkelse ellers var mainstream. ”Vi søger *Sandheden*. Vi forlader Christendommen, fordi den ikke er *sand*”, skrev Johannes Jørgensen om sin egen generation. ”Er der nogen Slægt, der har haft Mod til at leve efter sin Overbevisning, saa er det denne sidste, hvortil vi hører. Man har indpodet os Individualismen, Jegets aandelige og sædelige Suverænitet – og vi har af Hjærtenslyst udøvet vore kongelige Rettigheder. Vi har ladet alle Fordomme henrette, afkastet alle tyngende Baand, løst alle Lænker og indført den fuldkomneste Frihed.” (Teddy 217). Alligevel må han konkludere, at ”trods vor Frigjorthed, trods vort Frisind er det alligevel gaaet saa underligt skævt.” Hans pointe er, at det i virkeligheden ikke var ”sandheden”, man søgte, derimod ”lykken”. Og lykken viste sig at være identisk med friheden. Derfor må det moderne menneske med sin ”fuldkomneste Frihed” også være det lykkeligste. Men rundt om sig kan han ikke få øje på denne lykke. Men også det problem har det moderne menneske fundet løsningen på. For ”den som ikke mere kan betale Vinen og Roserne og Nymferne, han behøver blot gaa lidt afsides – saa langt, at han ikke forstyrrer de Andres Glæde – og sætte Revolveren for Panden ... Et Menneske mindre! Et Atom mindre! Det spiller ikke nogen Rolle! Naturen er evig, Lidenskabens Kraft uudtømmelig. Solen staar hver Morgen op paany og modner nye Druer, nye mænd, nye roser, nye Kvinder ...” (Teddy 217).

Denne resignerede afmagtsfølelse overfor den uundgåelige meningsløshed, som moderniteten leder frem til, er ikke uden lighed med Prædikerens tale om endeløs tomhed, og den folder sig i al sin konsekvens ud i Tom Kristensens ”Hærværk” (De sidste år af sit liv i 1950’erne, hvor Johannes Jørgensen levede som æresborger i sin fødeby Svendborg og boede i sit gamle barndomshjem, havde han faktisk besøg af Tom Kristensen). Men nok så tankevækkende fandt jeg under et besøg i Johannes Jørgensens mindestuer i Svendborg i sommeren 1999 et lille efterladt digt af nogle nys udsprungne studenter: ”Endnu en dag./ Endnu en dag./ Endnu en tom dag./ At vågne op til,/ at springe ud i./ Det er ikke os,/ der skal leve./ Det er kun mig.” I modsætning til de unge fra besættelsestiden, der stod og så beundrende op på *Tårnet*, havde de, tro mod Johannes Jørgensen, grebet modernitetens jeg-fikserede individualisme og i det mindste indirekte protesteret imod den.

Lad os derfor vende blikket mod dette tårn på Kastanievej på Frederiksberg og skrue tiden tilbage til dengang, Johannes Jørgensen boede i lejligheden. Han havde nu næppe siddet og arbejdet i selve tårnrummet. Nok snarere i det, han kalder sit ”ganske lille bitte Arbejdsrum” (Leg. II 39) i den lille lejlighed underne, som han beboede sammen med sin kone Amalie og barn (Oluf).

Lejligheden på Kastanievej 19 var i et par hektiske år (juli 1891 – november 1893) tilholdssted for en række unge kunstnere og digtere og rammen om lange diskussionsaftner for denne kreds af intellektuelle. I årene forinden havde Johannes Jørgensen levet et frit og bohemeagtigt liv, til tider temmelig løssluppet. De nære venner fra dengang var Sophus Claussen og Viggo Stuckenberg. Og selv om han nu havde familiære forpligtelser, vidner hans dagbøger om, at kvinden og livet endnu havde stærkt tag i ham (Teddy 117). Det bohemeagtige fandt nu afløb i de lange aftner, hvor man

samledes i lejligheden for at samtale, drikke, ryge og læse højt for hinanden. Selv kaldte Johannes Jørgensen disse aftner for "litterære Symposier". "Der er tændt Lys i tager rundt i stuen, og der brænder en Lampe med rød Skærm på Midterbordet. Og der står Drikkevarer på Bordet – Kognak, Rødvin, en Sifon med sodavand – og en Skaal med Frugt som paa et Aftenbillede af Viggo Johansen. Og der er mange mennesker i den lille Stue, unge Mænd og unge Kvinder, og der ryges og drikkes, og der læses Vers, nordiske, engelske, franske" (Leg. II 40). Af de forfattere, man var optagede af, nævner Johannes Jørgensen bl.a. Helge Rode, Edgar Allan Poe, Mallarmé, Rimbaud – og Verlaine. Den sidste kun "så småt" endnu, som han siger. Han var kontroversiel og "farlig" med sin katolske og åndelige påvirkning.

Det var under disse litterære vågenætter, at de blev deres modsætningsforhold bevidst til den forudgående generation. De betragtede sig som oprørere og havde ikke lyst til at "bytte til de gamle Autoriteter med nye" (Leg. II 40). "Længe havde man prædiket Hverdag og Graavejr for os ... helst hæsleg Virkelighed." (Leg. II 40). Det var mod den "bitre Realisme" at disse unge nu gjorde oprør. "Var Livet hæslegt – saa gjaldt det at lyve det skønnere. Var dagen kold og graa – saa valgte vi at leve i Natten" (Leg. II 41). De var grebet af romantikkens stærke vægtlæggen på drømme og følelser, de genopdagede det forkætrede måneskin og læste måneskinsdigte og lod alle de gamle stemninger tage bolig i deres oprømte sind. De gik "med velberaad Hu over det af Georg Brandes satte Gærde og plukkede Blomster trods hans 'Adgang forbudt'" (Leg. II 41).

Var man først trådt over dette gærde, kunne tankernes frie flugt ikke standses. Og Johannes Jørgensen fortæller, at han en nat efter at alle disse vidtløftige gæster var draget bort, steg ene op i tårnet over lejligheden. "Det var en sort Augustnat, med alle Villahaverne slumrende i dybt Mørke, med Stjærnerne flammende ude i Uendeligheden. Atter følte jeg 'verdens vidunder, Menneskets Intethed og en dyb, angstfuld Ærefrygt overfor dette store Univers, af hvis Haand vi er fremgaaede, i hvis Magt vi er – følte en dyb, fortvivlet, længselsfuld religion.'" (Leg. II 43).

Disse patosfyldte tanker, som mere og mere åbenlyst forsøgte at vriste sig fri af tidens toneangivende realisme beskriver Jørgensen i nogle medrivende, fortolkende erindringsbilleder fra disse vågenætter. En mere eller mindre ubestemt længsel vokser frem i dem og vender sig mod den realisme, som rene havde fundet udtryk i Stuckenbergs digtning: "Hans 'Messias' var rettroende Realisme; man fik mere at vide om de Trappegange, Gasblus og Dørplader, Hovedpersonen betragtede, end om hans Sjæleliv. Nu var det som selv Stuckenberg havde nok af denne Tiggengang paa Virkelighedens Trapper, hvor ingen Dør aabnede sig, og ingen mild Haand rakte den hungrende sjæl Poesiens Brød." (Leg.42).

Stuckenberg og de andre opdagede, at trapperne, de steg op og ned ad i virkeligheden var uendelige. Enten førte de op til stjernehimmelens uendelige dybder eller ned til de uendelige afgrunde, der åbner sig under selv det mest banale hverdagsliv. "Vi kom til at føle os som *Taarnboere*." "Vi begærede at stige op i et Taarn blive dér. Vi tænkte slet ikke paa noget Kirketaarn – det laa endnu saare langt fra vore Tanker. Ved et Taarn forstod vi blot noget højtideligt, noget,

der stod alene, ikke i geled som Husene, noget poetisk og unyttigt, en Bygning, hvori de henfarne Tider spøgede, og fra hvis Top man kunne kigge Stjærner." (Leg. 42). De længtes efter noget ud over eller bag om tilværelsen, en sjælstilstand, en idé, ja det som endnu lå uudtalt på deres læber: en tro på "et Hinsides". (Leg. 69).

På dette tidspunkt står det klart, at disse unges elitære stræben mere handlede om at være det, Jørgensen kaldte for "Taarnboere", frigjorte fra tidens almindelige og trælse hverdag, hævet over den i en søgen efter en større verden, hvor sjælen kunne udfolde sig frit. Med undtagelse af Stuckenbergs, der livet igennem valgte at forblive i det, han kaldte sin skærvebunke, forbundet med det enkle jordiske liv. Men endnu var altså længslernes religiøse dimension ikke konkretiseret i noget konfessionelt.

Denne metafysiske længsel havde da allerede i "det store udland", nærmere bestemt Frankrig, i 1880'erne taget form i skikkelse af det, der blev kaldt symbolismen. Årtiet forinden havde den franske digter Charles Baudelaire proklameret, at idealiteten var død. Og da den tyske filosof Friedrich Nietzsche havde erklæret Gud for død, skabtes det tomrum for tanken, der befordrede det religiøses genkomst og opgøret med naturalismen. Johannes Jørgensen fortæller, at netop i det Rapallo, hvor han i sommeren 1894 havde de drabeligste diskussioner med Sophus Claussen i sine sjælelige kampe på vej mod katolicismen og dermed forståelsen af verden som Guds, havde selvsamme Nietzsche i 1882 – 83 skrevet første del af "Also Sprach Zarathustra".

I midten af 1880'erne gjorde unge toneangivende kunstnere op med naturalismen. Og det første litterære symbolistiske manifest kunne læses i den franske avis Le Figaro i 1886: "Symbolistisk digtning bestræber sig på at indeslutte Ideen i en form, der er genkendelig for sanserne. Formen er imidlertid ikke det ultimative mål i sig selv, men mere en hjælp til at befordre ideen og ellers underordnet. Men Ideen må på den anden side ikke tillade sig selv at blive frataget de overdådige spor fra eksterne analogier, for den essentielle egenskab ved symbolistisk kunst er aldrig den rene idé. I denne kunst er skildringen af naturen, de menneskelige handlinger, alle de konkrete fænomener, følgelig ikke manifesterede; de er blot udtryk, der lader sig opfatte af sanserne og repræsenterer deres esoteriske slægtskab med de oprindelige ideer." (Sjæleb. 268: Jean Moréas).

Det spændende eller umulige ved dette projekt var, at man skulle tænke to tilstande eller verdener sammen: den virkelige og den metafysiske. Dette paradoks, hvor symbolske skikkelser eller ideer trækkes ind i virkelighedens genkendelige verden, var både litterære og bildende kunstnere hurtige til at indoptage og udfolde i deres kunst. Virkelighedens grænser blev overskredet, og det metafysiske blev nærværende på en måde, som fundamentalt stred mod fysikkens love.

Jean Moréas peger som eksempel på dramaet som skueplads for figurer og "former, der er genkendelige for sanserne" uden i egentligste forstand at være til stede. Han nævner bl.a. Shakespeares Hamlet og Goethes Faust. Hertil kunne føjes en af datidens markante skikkelser, Henrik Ibsen, som i Rosmersholm arbejder med tidssvarende symbolistiske virkemidler. Her

optræder en kvindeskikkelse, Rebekka West, som er der og alligevel ikke er der, bestemmende og usynlig på en og samme gang. Hun fylder et tomt rum ud i den mandlige hovedperson, Rosmers, indre og besætter det til sidst med ødelæggende kraft. Selv har hun ingen væsenskerne, hun er og findes alene i kraft af ham og hans både ideale og fysiske længsler. Der er tvivl om alt ved denne kvinde, hendes alder, hendes herkomst og hendes hensigter, fordi de ikke hviler på noget selvstændigt, men udspringer af Rosmers fantasi og ubændige lidenskab. Hun er ikke levende reelt til stede, men kaldt frem af andres tilskyndelser og længsler. Hun er ikke af denne verden, men en genindløst død, der er kaldt tilbage fra den metafysiske verden til den fysiske, hvorfra hun igen skal forsvinde. Af samme grund kaldes hun et sted for "havfrue" og benævner sig selv som "havtrolld". (Rosmersholm, Ibsen, København 1886 s. 199ff.).

I Debussys "Prélude à l'après-midi d'un faune" (1912) oplever man også denne sammenblanding af den metafysiske og den virkelige verden. I kraft af musikken føres man i en glidende bevægelse fra drømmeverdenen ind i rammerne af den virkelige verden. Ideen eller drømmen opretholdes indesluttet i en form, der er genkendelig for sanserne. Kompositionen er inspireret af den symbolistiske digter Mallarmé's digt af samme navn. På en lummervarm siciliansk eftermiddag vågner en faun efter en livagtig drøm fyldt med begærlige ønsker. Gennem musikkens magiske kraft forsøger han at fastholde den stemning, drømmen har hensat ham i. Og gradvist intensiveres denne stemning i ham, så han til sidst er i sine sansers vold, inden han på ny synker tilbage i sin slummer. Debussys' samtidige komponistkollega Satie skærer sin komposition over samme symbolistiske læst ved at lade f.eks. klaverstykkerne Gymnopédies og Gnossiennes begynde uden større ståhej og så holde lytteren hen i spænding et øjeblik, inden de svinder bort lige så enkelt som de begyndte. Ganske som Rebekka West i Ibsens Rosmersholm og i en fauns drøm.

Digtere, malere og kunstnere inspirerede gensidigt hinanden. De ville indfange stemninger, skabe dekorationer, overskride grænsen mellem virkelighed og drøm, mellem den metafysiske og den fysiske verden. De udforskede det underbevidste. Symbolistmaleren Redon påstod, at hans tegninger "siger ingenting og sætter ingen grænser. De fører, ligesom musikken, ind i en tvetydig verden uden årsag og virkning".

Da den unge kunstner Mogens Ballin i 1889, kun sytten år gammel, kom til Paris, trådte han ind i denne verden af åndelig søgen og sjælelige længsler. Det var symbolismens Paris han "faldt ned i", som Johannes Jørgensen beskriver det (Leg. II 82). Med sig havde han en anbefaling fra sin lærer og ønsket om at møde den 23 år ældre kunstnerkollega Gauguin. Mogens Ballin havde gået til timer i fransk hos Gauguins danske hustru Mette Gauguin (født Gad). Formentlig var han sammen med en anden dansk maler, Gad Frederik Clement. Men først i slutningen af 1890 eller i begyndelsen af 1891 lykkedes det for Mogens Ballin at mødes med Gauguin. I hvert fald hedder det i et brev fra Gauguin til hustruen Mette i februar 1891: "Din ven Ballin skylder mig 250 franc. Jeg har trukket denne gæld på din konto, og han betaler dig måske i næste måned." (MB 12). Man kan i øvrigt undre sig over, at Ballin havde været nødt til at stifte gæld, da han kom af en ret velhavende familie og tilmed var enebarn.

Forholdet mellem Ballin og Gauguin blev tættere i begyndelsen af 1891, for Ballin figurerer blandt de fyrre gæster, der var samlet ved den festmiddag, som afholdtes på Café Voltaire den 23. marts for Gauguin kort inden hans afrejse til Tahiti. Malarmé fører forsædet ved denne anden symbolistiske festmiddag, og blandt gæsterne finder bl.a. maleren Odilon Redon og forfatteren Jean Moréas (MB 14). Men nok så vigtigt for Ballin og senere Johannes Jørgensen er det ved den lejlighed, at han stifter bekendtskab med den unge hollandske maler Jan Verkade. Tre år senere i marts 1894 udstillede Verkade sine billeder i Koncertpalæet. Udstillingen blev besøgt i lige tal af "radikale Jøder, symbolistiske unge Damer og katolske Baronesser", beretter Johannes Jørgensen (Leg. II 94). Han blev hurtigt alles yndling denne "blonde unge hollænder med de mørkeblaa Øjne og det store lyse Skæg. Med sin "behagelige Stemme sang han snart franske Viser, lært i Bretagne, snart et gregoriansk *Salve regina*". Ja, selv den uforbederlige hedning Carl Ewald var under Verkades fortryllelse, fortæller Johannes Jørgensen videre. Og i Ewalds lejlighed samledes så vidt forskellige mennesker som Agnes Henningsen, maleren Wennerwald, Simon Koch, Ludvig Find, Mogens Ballin – foruden en kreds af beundrerinder.

Da Ballin og Verkade senere tilfældigt mødes, giver Ballin udtryk for, at han keder sig og har fået nok af Paris. Så da Verkade indvier ham i sine planer om at tage til Bretagne sammen med maleren Sérusier, udtrykker Ballin meget ivrig et ønske om at følge med. Og i løbet af sommeren træder Ballin for alvor ind i kredsen af de symbolistiske nabiere (nabi: profet), der tilhørte Pont-Aven skolen, hvor Gauguin var den ledende skikkelse. Til at begynde med slår de sig ned i Pont-Aven, hvor de bor på den kendte kro Gloanec. De maler efter syntetismens forenklede principper, som går ud på at borttænke den naturtro kopiering af naturen (forstået slavisk), fremhæve kunstnerens subjektivitet, intet perspektiv, skygger eller former, simplificering af former, brugen af cloisonismeteknik (f.eks. blyindfattede kirkeruder) i flader, rene flader og rene farver.

På Musée de Pont Aven kan man studere et postkort skrevet af Henry Sérusier til vennen Pierre Lavallée. Her har han tegnet (karikeret) broderen Paul Sérusier, Rosetti fra Italien, Jan Verkade fra Holland og Mogens Ballin fra Danmark og kaldt dem for de fire symbolister. Allerede på dette postkort kan man af den karikerede høje Jan Verkade forstå, hvorfor man gav ham tilnavnet obelisk-nabien. Sérusier kaldte selv Ballin for Ballin-nabien. Og samme sommer skrev Ballin profeterende hjem til vennen Ludvig Find: "Vi drømmer om en ny, yderst dekorativ Kunst med stærke Farver og enkle, store Linjer – lidt: en renaissance af det Store, som var – og meget: noget helt nyt og karakteristisk for vort Aarhundrede. Vort Aarhundrede – det er det, der kommer, vi er ikke fin de siècle – mere! Ganske mellem os sagt, at vi er Graverkarle! Vi har et stort ækelt Lig at putte i Jorden – et Lig, som har Frækhed nok til en gang imellem at paastaa, at det ikke er dødt, og som til Tider kan sprælle saa galt, at vi selv er nær ved at tro paa det. Men nej! Tro det vil vi: Naturalismen – det er Ligets navn – er død!"

Det blev en sommer, som kom til at påvirke Mogens Ballin ikke bare på det kunstneriske område. Det er her han for alvor kommer nær den katolske tro. Men først skulle han gennem en identitetskrise (MB 16). Da Pont Aven hen på sommeren blev invaderet af turister, drog den lille

gruppe, Sérusier, Verkade og Ballin, til den lille afsondrede by Huelgoat. Den ligger midt i en stor skov, en sidste rest af de mægtige og ældgamle Brocéliandeskove, hvortil knytter sig talrige legender med alfer og feer og forskellige skovvæsner. Det var også i disse skove man mødte troldmanden Merlin og den forføriske og farlige Viviane. Der findes en kilde til evig ungdom, mystiske søer og alfernes hav. Kort sagt udgør stedets romantiske og mystiske natur en ideel ramme for spirituelle fordybelser. Den i begyndelsens så løsslupne stemning i gruppen med fester, sang og beundring af de lokale "hyrdepiger" udvikler sig hen over sommeren til fordybelse i de store spørgsmål om universets love og teosofiske tanker. Sérusier læser bl.a. Honoré Balzacs metafysiske romaner, der især behandler Swedenborgs filosofi. Swedenborgianisme efter den svenske naturforsker, filosof og mystiker Emanuel Swedenborg (1688-1772). Efter en langvarig religiøs krise præget af hallucinationer og drømmesyn udformede han et mystisk-filosofisk system, en "korrespondancelære" om naturens trinrækker, der fortsætter i stadig højere åndelige verdener. Under påvirkning af den dybt troende katolske lokalbefolkning gennemlever Verkade en intens religiøs krise. Ballin påvirkes af Sérusiers spirituelle spekulationer og ender med at lukke sig inde på sit værelse, "ligesom Des Esseintes i A Rebours omgivet af parfumeskyer og tobaksrøg". (Dom Willibrord Verkade, "Die Unruhe zu Gott", 92; MB 16). I Joris-Karl Huysmans' roman, A Rebours, beskrives, hvorledes en dekadent aristokrat, Des Esseintes, forlader sit udsvævende liv for at trække sig tilbage til en bolig udstyret med alle tænkelige kulturelle og stoflige arrangementer, hvor æsteten kan lade sine sanser kildre af alt fra eksotiske parfumer til kæmpeskildpadder med diamantindlagt skjold, sjældne likører, kunstværker osv. Til sidst underkaster æsteten sig den højeste nydelse: askese og religion. I afståelsen af sit udsvævende liv kan han forblive i den evige forlyst, i de evige og uendelige muligheds rige. Som så mange af 80'ernes og 90'ernes intellektuelle endte Huysmans med at slutte sig til den katolske kirke, der men sin forening af traditionsrig æstetisk pragt, faste rammer og formel benægtelse af den verdslige verden havde en omfattende appel. Og samtidig strakte den katolske kirkes historie sig tilbage til middelalderen, der for mange intellektuelle kunstnere stod som det tabte, nære samfund, hvor livet havde udfoldet sig i overensstemmelse med simple grundmenneskelige lovmæssigheder.

Det er derfor ikke uden grund, når Verkade senere i sin selvbiografi beskriver Ballins trækken sig tilbage til sit værelse med en henvisning til netop Huysmans A Rebours. For Verkade oplevede jo, hvordan vennen gennemlevede en intens religiøs krise og senere endte med at konvertere til katolicismen. Endnu mere rammende for det kriseforløb, Mogens Ballin havde, synes Johannes Jørgensens beskrivelse: "Han (Ballin) havde smagt Pariserlivets Champagne, Bohêmelivets Absinth, Symbolismens likører – her smagte han for første gang Vand, som læsker og kvæger." (Leg. II 84).

Men først rejste Ballin tilbage til Paris og senere på efteråret til København for at tilbringe vinteren dér. Og det var en februardag i 1892, at Johannes Jørgensen første gang mødte Mogens Ballin i Clements atelier. Han beskriver ham som "meget talende, med fingrene gule af at rulle Cigaretter, docerende Symbolisme, Rosenkreuzer-Visdom og Swedenborgianisme". (Leg II 83).

I foråret 1892 vender Ballin tilbage til Paris, hvor han uden tvivl tager del i aktiviteterne omkring nabis-gruppen. Senere på foråret tager han til Bretagne for at møde Verkade i landsbyen Saint-Nolff. Begge befinder de sig midt i en spirituel krise. De oplever den jævne befolknings fromhed og tager de første skridt henimod en konvertering til katolicismen. Verkade deltager i Sainte Anne d'Auray pilgrimsvandringen, mens Ballin forbliver i Saint Nolff. Senere tager han til Auray, hvor han overværer messen i hospitalskapellet, Sainte Helene. Den gør et dybt indtryk på ham.

Den 26. august lader Verkade sig døbe uden at underrette sin ven Ballin. Da de et par dage senere mødes, fortæller Ballin, at han har til hensigt at lade sig døbe. Det sker i Fiesole nær Firenze den 5. januar 1893. (BM 18 f., Leg II 83).

Langt senere, i 1915, da Johannes Jørgensen udgav "Mit livs legende", forsvarer han den unge jødes konvertering over for dem, "oppe i de nordlige Lande", der ville mene, at det ikke var en dragning mod kristendommen, evangeliet, han havde mødt. Heroverfor må Jørgens slå fast, at "det var i hvert Fald, hvad der ned gennem snart to Aartusinder er bleven anset derfor – det var Katholicismen." I virkeligheden var det nok lige så meget et forsvar for sig selv i forhold til både de venner og det Danmark, der havde vendt ham ryggen. Og sådan forholder det sig givetvis også, når han med Verlaines digt "Sagesse" vil beskrive den dragning den katolske kirke øvede på den, der nærmede sig den – at det i virkeligheden lige så meget er sig selv, han har i tankerne. Sidste gang han mødte Ballin var i sommeren 1913 (Ballin døde året efter). Ved den lejlighed viste denne ham et slidt eksemplar af Thomas af Kempis' "Kristi efterfølgelse" og fortalte: "Denne Bog fik jeg i Bretagne i 1892. Jeg læste den. Den omvendte mig." Så derfor kunne Jørgensen skrive: "*Sagesse* fuldendte for Mogens Ballin, hvad "*Kristi efterfølgelse*" havde begyndt, thi Pariserbohêmen fra *Cafe Voltaire* pegede lige lukt paa Døren til den katholske Kirke: *Voici, laissez aller l'ignorance indécisée/ de ton coeur vers les bras ouverts de mon Eglise/ comme la guêpe vole lys épanoui*. Ingen fornem "aandelig" Kristendom, men en simpel Indtræden med hatten i Haanden som en Bonde i en Domkirke", er Jørgensens kommentar. (Leg II 85).

Det var denne nyomvendte Mogens Ballin, som i efteråret 1893 trådte ind i Johannes Jørgensens liv. Det skulle for altid ændre hans livsbane. Det ringede på døren og udenfor stod Mogens Ballin, fortæller Johannes Jørgensen: "Mit første Indtryk af ham – ved hint samvær i Clements Atelier – havde ikke været gunstigt, og jeg spurgte derfor uhøfligt: 'Goddag – hvad vil De?'" (Leg II 87). Det spørgsmål skulle blive besvaret allerede det følgende forår, da Mogens Ballin sammen med Jan Verkade rejste en større sum penge, nok til en længere udlandsrejse for Johannes Jørgensen. Han trængte til nye tanker og indtryk mente de. Johannes Jørgensens liv var gennem de seneste måneder blevet, hvad han selv kaldte "vanskeligt". Ikke alene var han i vinterens løb flygtet fra sine kreditorer med kone og barn til barndomshjemmet i Svendborg, han sloges stadige mere intenst med sin religiøsitet og sit sjæleliv, der synes fanget som mellem to magneter, som han beskrev det. "Dag efter Dag, Uge efter Uge krydser jeg saaledes for skiftende tankers Medbør eller Modvind." (Leg II 101). Så svaret på Johannes Jørgensens spørgsmål – "Goddag – hvad vil De?" - kunne meget vel være, at han, Mogens Ballin, var kommet for at hjælpe ham videre ad en vej, han

allerede uafvidende havde begivet sig ind på: vejen mod den katolske kirke. Mogens Ballin bragte ham i hvert fald en bog af den bretonske tænker Ernest Hello, som bekræftede ham i det dømmende kald – mest i forhold til andre. Men samtidig var han på vej til at erkende, at hans liv var forfejlet. Godt hjulpet på vej af denne ”Boanerges”, Ernest Hello og hans tordentale om, at Gud måtte lade ild fortære de ugudelige. Dette havde var en stærk kraft, erkender Johannes Jørgensen. ”Min Omvendelse begyndte med, at jeg hadede. Elske kunne jeg ikke – uden mig selv.” (Leg. II 88).

Samme efterår, som Mogens Ballin opsøgte Johannes Jørgensen udkom det første hefte af Tårnet – ”tidsskrift for litteratur og kunst”. Det var den 21. oktober 1893. Året forinden i november havde den unge Karl Buhl opsøgt ham for på vegne af en kreds af unge at spørge ham, om han ikke ville udgive et tidsskrift. Han fandt i den unge! Buhl (selv var han såmænd blot født en novemberdag 26 år tidligere) en begejstret dyrker af den franske symbolisme, både i malerkunst og poesi. Sammen spadserede de rundt i den månelyse novembernat og drøftede det alt sammen. ”Den Nat blev Grundstenen lagt til Tårnet ... lagt i Navnet Baudelaire, i Navnet Poe, i Navnet Verlaine ...”. Dette nye bekendtskab førte Johannes Jørgensen ind i en kreds af, hvad han karakteriserede som ”symbolistisk-dekadent sindede”, med ”kultus af Oscar Wilde og de engelske Prærafaeliter. Man drak The, læste højt af Swinburne, gik i løse Kjoler, og elskede hvide Blomster” Og stadig færdedes han i sine sædvanlige cirkler, hvor han og hustruen Amalie foruden de nære venner bl.a. jævnligt så Helge Rode, Gustav Wied og Emil Hannover. Desuden mødtes han med andre kunstnere såsom Børge Stuckenberg (bror til Viggo), L.A. Ring, Johan Rohde, Ludvig Find – og ikke mindste Gottschalk med hvem han ofte gik lange ture. De fandt begge inspiration til deres kunst og digtning i naturens stemninger. Bindsbøll (kaldet ”Bøllen”) var også blandt dem, Johannes Jørgensen omgikkes på den tid. (Leg. II 61 ff.).

Det var i det hele taget en ”Tid til *nopces et festins*, hint Efteraar 1892, hin Vinter, hint Foraar 1893. Ikke for intet havde vi læst Baudelaire og gjort hans valgsprog til vort – *Enivrez-vous toujours*”. Vi dyrkede Beruselsen... Det var ikke længere Bohêmernes Pjølter vi drak, knap nok ”Piraterne”s Absinth; efter de bedste literære Mønstre (Des Esseintes hos Huysmans) beruste vi os i raffinerede Drikke.” Som billede på den dekadente og bacchinske livsstil fortæller Johannes Jørgens, hvordan Knut Hamsun holdt et af sin Bacchustog gennem det litterære København og en ”Skare Fauner og Satyrer og unge Nymfer fulgte dionysisk jublende hans Thyrsos”. Disse symposier eller orgier, som han ligefrem kaldte dem, varede ofte tre dage i træk. De var stamgæster på Bernina på Strøget (dér hvor Kristeligt dagblad nu har sin redaktion), fortæller han videre. (Leg. II 63 f.) Der var fart over feltet, livet skulle leves her og nu. Disse flanerende, dekadente storbyæsteter levede helt i symbolismens inderliggende fokus på stemninger og drømme. Denne optagethed af det sanselige førte nemt til en overdreven selvbevidsthed og sublimeret jedyrkelse, som også Johannes Jørgens ovenfor pegede på fandt (ligesom i Paris, jfr. Verkade henvisning) litterær inspiration i Joris-Karl Huysmans’ roman *A Rebours*. De unge digtere og kunstnere var selvoptagede indtil det kvalmende, når de både bogstaveligt og i deres digte

vandrede rundt i natten og søgte svar på deres selvskabte problemer: "Min egen Sjælenøds fredløse Trin/ blandt Stammer i sukkende Soven,/ min Ve, som hvisler i Nattens Vind/ og flakker søvnløs i Skoven." (Stuckenbergs, Efterladte digte – Leg. II 68). Men samtidig rummede symbolismen også en frisættende kraft, fordi den havde opgørets natur. Den var en reaktion på det liv, som det moderne menneske blev lukket inde i. Johannes Jørgensen citerer i sin programartikel i det første nummer af "Taarnet" Schopenhauers kritik af de "rettroende" modernister: "Mennesket er saaledes indespærret i en ganske materiel og timelig verden, og naar Døden kommer, er alt forbi... Det glemmer, at Livet er et Under, en Gaade, en Helligdom, hvori der må leves med Ærefrygt." Johannes Jørgensen kundgjorde hermed symbolismens indtog i Danmark: "Og Symbolisme betød Idealisme, d.v.s. Tro på et Hinsides." (Leg. II 69).

Det er klart, at denne programerklæring måtte vække uro i det, som Johannes Jørgensen kaldte "det radikale Hovedkvarter" – og her tænkte han i første række på Georg Brandes. Johannes Jørgensen fik, som tiden gik, et stadig mere anstrengt for ikke at sige fjendtligt forhold til Brandes, hvilket var helt gensidigt. Men endnu på dette tidspunkt respekterede Brandes ikke mindst Jørgensens litterære evner og skrev en, hvad Jørgensen kaldte for "velvillig" artikel om det nye tidsskrift for litteratur og kunst. Heri udtrykte Brandes håbet om, at den erklærede idealisme ikke var enstydig med supranaturalisme og i det hele taget befandt sig indenfor "Alnaturen". Johannes Jørgensen erklærer i et svar, som udfordrende var dateret juleaften, at "Taarnet" ikke blot var organ for supranaturalisme, men "endog for *Klerikalisme*". Så var det sagt! Men skønt Jørgensen således bekendte sig til en tro på det hinsides, havde denne tro slet ikke endnu manifesteret sig konfessionelt. Men den tanke er nærliggende, at han ved at gøre sig til talerør for religiøsitetens genkomst mere eller mindre bevidst åbnede for sine egne vel endnu ubevidste længsler og behov for at finde en vej ud af det nihilistiske og dekadente miljø, han færdedes i.

I november måtte den jørgensenske familie forlade lejligheden på Kastanievej og flytte til et billigere domicil på en vej bag Søndermarken. Men endnu hvilede han i visheden om sin betydningsfulde plads blandt de selvbevidste unge oprørere, som i livsstil og kunst turde tage livtag med den etablerede kunst og modernitet. Han sætter symbolismen op overfor den realisme og naturalisme, der hidtil har præget 1800-tallets kunst og filosofi. Symbolismen er "Troen på en Metafysik, en anden Verden, et Hinsides. Symbolismen er nemlig - ligesom den tyske Filosofi ved Aarhundredets Begyndelse - overbevist om Identiteten af Tænken og Væren. Det Væsen, som aabenbarer sig i Tilværelsens ydre Fænomener, er det samme, som lever i Menneskets Sjæl. Sjæl og Verden er et". Og om nogen fatter kunstneren denne sammenhæng, tilværelsens sande væsen: "Han føler sin Sjæls Sammenhæng med Naturens Sjæl og aner bag Tingenes tilsyneladende Ligeegyldighed en hjemlig Verden, hvori hans Aand har evig Indfødsret. Den sande Kunstner er derfor nødvendigvis Symbolist. Hans sjæl genkender bag de timelige Ting den Evighed, hvoraf hans Sjæl er udsprungen." (Johs. Jørgensen, Taarnet, december 1893, faksim. 1981, 51-56).

Denne vished om at have en mission har fyldt ham med kunstnerisk inspiration trods en truende økonomisk ruin. Hans dagbogs stemningsbilleder bærer i begyndelsen præg af en ligefrem løftet

sindstilstand: "Bag de sorte Træers Gitter staar Himlen luende rød, og foran kredser sorte Krager – som løsrevne Blade, der hvirvler. Det er stille." Han udtrykker, hvordan han føler sig veltilpas som i tidlige ungdomsårs vinterskumringer. Og så sent som den 21. november er han atter ude at betragte solnedgangen på Søndermarken sammen med sin Amalie: "Lykke. Taknemmelighed mod den Haand, der atter har bøjet os sammen." Men allerede en måned senere må han notere i sin dagbog: Regn, Kulde, Søle. Den yderste Pengemangel." Samtidig føler han sig uduelig og udaset. En januardag i 1894 er han så langt ned i fortvivelse, at han beder sin første virkelige bøn siden barndommen: "O Herre, Du, som er bag alle Ting..." (Leg. II 70 ff.).

I april måtte familien forlade lejligheden i villaen bag Søndermarken, og endnu en gang måtte Johannes Jørgensen med hustru og barn flygte over til Svendborg, til det gamle hjem i Fruestræde. Her fandt han efterhånden ro til at digte igen, han befandt sig ikke længere i "Fortvivlelsens lufttomme rum". Hans religiøsitet antog mindre absolutte former og nærmede sig atter en slags panteisme. Det var en udbredt tanke blandt symbolisterne, at naturen var besjælet, ja at den ligefrem var en sjælstilstand, som kunne kaldes frem i kunsten. Og Jørgensen skrev i dette forår en samling digte med titlen "Foraarsevangelium", i hvilke han gav udtryk for "en solbeskinnet Foraarsreligiøsitet" – "Sol paa Vand som hvide Blomster, Blomster mellem lyse Træer. Gennem Duft og sang og solskin føler jeg, at Gud er nær" – "nu synger alle Fugle Vorherre Vaarens Lov". Det var i de lyse skove, at han søgte og fandt sin Gud. (Leg. II 99 ff.). Og nok så vigtigt genfandt han kærligheden til sin Amalie: "Men herovre i Skovene og Faarårssolskinnet, ved min sommerligt hvidklædte Elskedes side, langt borte fra de hidsende drikkelag og den nedværdigende Nød, genfødtes i mit Hjærte hin store, enkle Følelse, der en Gang havde grebet mig og stadig holdt mig bunden – Kærligheden mellem Mand og Kvinde.

Denne schillerske livsharmoni kunne ikke vare ved. For trods et forsøg på at opstille en slags protestantisk humanisme eller at parre f.eks. Baudelaire og Schiller kunne han i længden ikke vige uden om de spørgsmål, mødet med Mogens Ballin og Jan Verkade havde rejst. Og nu ventede forude den rejse, de to havde foranstaltet. Den 29. maj skulle han rejse mod syd.

Inden afrejsen havde han aflagt Georg Brandes et besøg, men nævnte ikke Italien som en mulighed for rejsens mål. Det lignede snarere romantikernes klassiske dannelsesrejse til de gamle tyske middelalderbyer, som Brandes noget spydigt bemærkede. Johannes Jørgensen veg endnu på dette tidspunkt tilbage for, at rejsen kunne være andet og mere end en higen efter at opsøge den unge Goethes Tyskland. Der var dog indlagt et besøg hos Jan Verkade i klostret i Beuron. Men som Johannes Jørgensen meget lakonisk bemærker om dette besøg, så flygtede han allerede efter "blot 24 Timers Ophold i Cellefreden og Celleensomheden". (Leg. III 15). Derimod følte han stærkere og stærkere den "germanske Pantheismes Trolddomsmagt over Sjælen". (Leg. III 16). Alligevel havde et brev fra den gode ven Sophus Claussen, der havde slået sig ned i Rapallo, fået ham til at bestemme sig for at overskride Alperne – og dermed rejse til det katolske Italien. Og under et ophold i Luzern blev det klart for ham, at der var kræfter på spil i sjæledybet, som ikke lod sig tøjle. Det, som sket, var så betydningsfuldt, at han nedskrev det på tysk. Han var tilfældigt

kommet ind i en kirke, og under messen korsede han sig og følte en "bævende Lykke". Og da han forlod kirken, tog han af vievandet og mærkede, hvordan det kolde vand på panden fik ham til at føle, hvor lille han var, og hvor ynkelige alle hans nydelystne tanker forekom. Det viste sig, at det netop var Sct. Hans dag, hvilket fik ham til at konkludere mange år senere, at den aften gjorde "den store Helgen, til hvis Navn jeg var døbt, sin Ret gældende og teede sin Haand over mig. Den Aften blev min Skæbne beseglet ..." (Leg. III 17 f.).

Da han kort tid efter kom til Rapallo, var han dog langt fra så befæstet i troen. Alligevel udspandt der sig drabelige diskussioner med venen Sophus Claussen. Ja, det hændte, at de slyngede deres fælles gadedørnsøgle i hovedet på hinanden eller mere højtideligt erklærede sig for hinandens fjender. For selv om de begge havde hang til det dekadente og livsnydende, overgik Claussen langt Johannes Jørgensen om ikke i teori, så dog i praksis. Han havde bestemt sig for, at livet var til for at fortæres. "Det højeste", erklærede han, "er at gaa *udover* Livets Love." Ja, han troede ikke på love, ikke engang livets. "Claussen var en meget decideret, fuldt ud konsekvent Immoralist og Fjende af al Hinsidighed, og jeg kunne ikke følge ham", erklærede Johannes Jørgensen. (Leg III 23 f.f.).

Foruden Sophus Claussen kom to andre personer til at betyde meget for Johannes Jørgensen dette år. Måske mest som repræsentanter for de modsætninger, der endnu stredes i ham. Den ene var Mogens Ballin og den anden Carl Ewald. Den sidste som repræsentant for mennesket, den første for Gud. Carl Ewald var den mest konsekvente humanist, Johannes Jørgensen kendte. Han troede på mennesket som det højeste væsen. For ham var ateismen sandhed, og han levede sit liv på det. Han gjorde alvor af den autonome samvittighed. Og Nietzsche havde befæstet ham i den tro, at der var "Hjordemennesker og Overmennesker". Flokdyret havde at holde sig indenfor de borgerlige moralbegrebers grænser, mens overmenneskets hjem var landet hinsides godt og ondt. Og Ewald forkyndte derfor "Livets ret, Hjærtets ret, det hede Blods ret til Lykken, den stærke Haands ret til at tage, hvad den kunde rumme og holde fast". Det får Johannes Jørgensen til mange år senere under den 1. Verdenskrig at reflektere over konsekvensen af denne filosofi, hvor han i sin bog "Klokke Roland" tager skarpt afstand fra den tyske selvhævdelse, der netop baserer sig på doktrinen om at tage, hvad den stærke hånd kunne rumme og holde det fast. "Ordet 'Gud' er det samme som Ordet 'god'", siger han. Det betyder, at mennesket alene afgør, hvad der er godt og ondt. Men disse begreber er kun en drøm, "menneskelige, planetariske Overfladebegreber, uden Rod i Livets dybe, moralsk indifferente Grund – og dette siger Atheismen – saa maa enhver se at klare sig, som han kan". Enhver har derfor ret til at gøre, som han vil, blot han kan sætte det igennem, og den stærke bliver den virkelig gode, og retten sidder i den pansrede næve. (Leg. II 79 f.). Hans åbenlyse kritik af Tyskland og dets beviselige voldelige overgreb i bl.a. i Gent i Belgien, beskrevet i Bogen "Klokke Roland", gjorde ham til persona non grata i det officielle Tyskland. Intellektuelle kredse i Tyskland, og i Danmark, undsagde den tidligere så berejste og berømte foredragsholder i Tyskland.

Carl Ewalds hedenske kredse, som bl.a. talte Ludvig Find, Agnes Henningsen og Herman Bang samt i det hele taget de kulturradikale kredse var som nævnt stærkt præget af Nietzsches filosofi. Hans

foragt for kirken og den gemene hob tiltalte Georg Brandes, der gjorde ham berømt som "aristokratisk radikalist" gennem en række forelæsninger på Københavns universitet i 1888. Nu ville alle være nietzscheanere og realisere sig selv i et liv hinsides godt og ondt på ophøjet afstand af småborgerlig moral. Som f.eks. Henrik Pontoppidans "Lykke-Per", der så gerne ville være et vitalt overmenneske. Dengang var Nietzsches værk "Also sprach Zarathustra" højeste mode. Enhver ordentlig intellektuel kunne citere, at "intet er sandt. Alt er tilladt". Overfor denne moderne erfaring af "relativisme", hvor intet synes manifest eller evigt, og ingen værdier eller sandheder absolut gyldige stod Mogens Ballin som det, Johannes Jørgensen kalder for "den ældste Kristendoms nyomvendte Discipel og Apostel". (Leg II 81). Han var med sin ungdom og tilhørende de unge intellektuelle om nogen den, der kunne slå bro til den gamle romerske kristendom. Han var selv udgået af radikalismen – og af dens kerne: den jødiske radikalisme. Han repræsenterede for Johannes Jørgensen den ene af tilværelsens poler, hvor Ewald (og den intellektuelle elite) som nævnt repræsenterede den anden. Det var mellem disse to poler Johannes Jørgensen var spændt ud, da han brød op fra Rapallo i sommeren 1894.

Som nævnt tidligere var det også i Rapallo, at Nietzsche (i 1882) havde skrevet første del af "Also sprach Zarathustra" (Leg III 25). Hans forkyndelse af Guds død havde åbnet for et svælg af bekymring: "Hvad gjorde vi, da vi rev verden bort fra sin sol? Hvor bevæger vi os hen?" spørger han. (KD kronik 151111). Der er al mulig grund til bekymring, for efter Guds død, er tilværelsen uden orden, og mennesket må lære at stå på egne ben. Men Nietzsche havde tydeligvis svært ved at finde fodfæste i en verden uden faste koordinater. Dette relativistiske og nihilistiske univers, hvor der ikke fandtes værdier eller sandheder med absolut gyldighed, ingen naturlig orden, og hvor intet eksisterer med nødvendighed, stiller uhyggeligt store krav til mennesket om at skulle definere sig selv. Relativismen var for Nietzsche derfor en åbning, der gav plads til noget, men ikke en tilstand, man kunne blive i. Hans idé om "viljen til magt" blev som bekendt hans bidrag til overvindelsen af relativismen og nihilismen. Han forestillede sig, at erkendelsen og moralen skulle vurderes efter, om de styrkede eller svækkede magtviljen og livskraften, eller om de gjorde mennesket svagere og mere konformt. Det første gjorde oldtiden hedenske "herremoral", mens kristendommens "slavemoral" befordrede det sidste. Derfor må man gøre op med kirkens historiske deformation af mennesket og verden. Det, vi bilder os ind giver livet mening og mennesket værdighed, er illusioner, som den religiøse kult og metafysikkens ammestuehistorier har indpodet i os.

Johannes Jørgensen kom til Pistoja, hvor han stiftede bekendtskab med det toskanske "h" (f.eks. hamara) i stedet for "c". Men ikke kun sproget havde fået en anden lyd, han var også skiltet fra en ven, Sophus Claussen som fra del af fortiden. Alene, fjernt fra hustru og barn, slægt og venner, fjernt fra hjem og venner. I disse så fremmede omgivelser blev han kastet ud i en opslidende kamp mellem de mange modstridende følelser og tanker, der længe havde behersket hans sind. Han tænkte på Rapallo, på Sophus Claussen, på Stuckenborg og på Svendborg, på hele fortiden, ungdommen, som en svunden tid, der aldrig kommer igen. Han længtes efter kærligheden,

elskoven, men rystede den af sig som en fristelse. Og ligesom han kun et par år før havde siddet i sit tårnværelse på Frederiksberg og følt sig nær det ganske univers, stod han nu i sit vindue og betragtede stjernerne over de månelyste tage i Pistoja. Han følte sig "livsbevæget", en smertelig længsel efter det uopnåelige. Han tænkte på al den lykke, kærlighed skænker et menneske, på alle de stemninger, elskov føder (det var kun få måneder siden han havde prist kærligheden i høje toner i skikkelse af hustruen Amalie). Så endnu en gang var "det Romantikken, som sang i Maaneskinnet for at drage mig tilbage i sine bløde Arme! Endnu en Gang blev Indbydelsen til den store Pantheistiske nadver bragt mig", måtte Johannes Jørgensen erkende dér i måneluset. Da hændte det, fortæller han, at "Gud sendte sin Engel". Han åbnede Det nye Testamente og fandt tre skriftord, som kastede lys over alle ting: Maria Magdalenes ord, da hun genkender den opstandne: "Rabbuni", den etiopiske embedsmands bekendelse: "Jeg tror, at Jesus Kristus er Guds søn" og endelig Peters (Acta 15.11) udsagn: "Men vi tror, at vi bliver frelst ved Herren Jesu Kristi nåde ..." (Leg III 50).

Pistoja blev et vendepunkt i Johannes Jørgensens liv. Han var klar over, at han nu måtte fortsætte ad den vej, han var kommet ind på: "Jeg, den gamle Maaneskinsdyrker og Stemnings- Gourmand, havde valgt – jeg vilde ikke længere høre hjemme hos Pan. Endnu var jeg bosat i Elverland, men jeg havde opereret for Vælskland (hans betegnelse for Italien)." (Leg. III 52). Men han var også på det rene med, at hans nye, vage og ubefæstede kristendom var skrøbelig. Og han forestiller sig i et tilbageblik, hvordan hans liv var blevet, hvis han var rejst hjem efter opholdet i Pistoja. Han ville være kommet hjem til ulønnet redaktion af "Taarnet" (Simon Koch havde redigeret det i hans fravær), til fortsat fattigdom og journalistisk kamp for det daglige brød, uden tilhold i nogen lejr og uden støtte i hans endnu ubefæstede kristendom. Han ville være blevet en litterær bohème uden nogen forlægger til at støtte sig. Han ville være vendt tilbage til den kreds og det miljø, han havde bildt sig ind at kunne forlade. Man hører ham næsten gyse ved tanken om, hvordan det kunne være gået, hvis ikke han alligevel ikke var rejst videre til Assisi.

Det havde ellers ikke skortet på advarsler fra vennerne derhjemme mod at begive sig yderligere ud i det katolske hængedynd, først og fremmest fra Viggo og Ingeborg Stuckenbergs. Denne tager i et brev (26. juli 1894) på sin karakteristiske selvironiske, skarpe og meget jordbundne og kærlige måde afstand fra Johannes Jørgensens italienske eventyr: "Naar jeg tænker paa Pistoja og Rapallo, hører jeg strax i mit Øre Skelskør og Slingerup, og alle Markens Lærker er som draget ind i min Stue. Hvad Dævlen er der bag Kongeaen?" (Leg III 36). Så foretrækker han så langt sin skærvebunke i Lyngby, han ville ikke bytte den bort for at få lov at se Florens. Mars og Italien er ham lige fjerne – og ligegyldige. Ingeborg var langt mere direkte og uforsonlig i sin afstandtagen til Johannes Jørgensen flirten med det religiøse. Hun kaldte ham en "Vendekaabe" og skrev lige ud: "Hvorfor har du andre Guder for èn: Dig selv? Er alle dine Krav, din Styrke fortumlet og borte, saa du kan nøjes? Kære ven, har du glemt, hvor der var højt til Himlen, hvor uopnaeligt stort vort Maal var, vor egen Guddomskraft uendelig?" (Leg III 38). Johannes Jørgensen erkender, at de to

venners formaninger berørte ham, og at det fyldte ham med usikkerhed over den videre færd både sjæleligt og rejsemæssigt.

Den 29. juli om morgenen (to måneder efter afrejsen fra København) kom han til Perugia, hvor han skulle mødes med Mogens Ballin. Det var søndag og de to venner gik til messe. "Hele min Sjæl er i dette Øjeblik rede til at tage imod den nye Tro – som de gamle Vikingers, naar de lod sig primsigne i Frankerland", skriver Johannes Jørgensen i sin dagbog (Leg III 63) Sådan skulle han mange gange siden "være rede" og viger så alligevel tilbage fra at tage skridtet fuldt ud mod den nye tro.

Samme Aften kom de til Assisi. Det var stjerneklart og Johannes Jørgensen bemærkede, at det syntes som om byens gader og trapper førte op til stjernerne. "Ja", svarede Ballin, "dette er vejen til Himmeriges Rige!" (Leg III 67). I Assisi gik Mogens Ballin under navnet Signor Francesco (det var hans dåbsnavn), og Johannes blev kendt som Signor Giovanni (han skulle siden blive så kendt i byen, at en gade blev opkaldt efter ham). Men noget entydigt himmerig var det ikke for Johannes Jørgensen, al den stund han til stadighed måtte kæmpe med to stridende viljer i sig – "Viljen til at vende tilbage til min første Ungdom, til den tid, da jeg (som Ingeborg Stuckenborg skrev) 'var en sørgmodig mand, der ingen behøvede' – og Viljen til at blive Kristen, fordi jeg altsaa ikke duede til andet ..." (Leg III 91). Således tilbragte Johannes Jørgensen de næste tre måneder i Assisi med at svinge frem og tilbage som mellem to magneter, som han udtrykte det, ja, han skrev et digt om de to polers dragning: "Himmelen drager, og Jorden lokker" (Leg III 113). Disse magnetiske svingninger mellem tro og tvivl, mellem kristendom og fritænkeri beskriver han som en grafisk kurve, der zig zagger sig af sted, men dog alligevel går i en bestemt retning i en stadig vekslende tilstand af sjælelige oprør, der til tider blev undertrykt af en højere og stærkere magt, som til sidst førte dertil, hvor han fra evighed af var bestemt: katolsk stridsmand, helgenbiograf og digter – det eneste han virkelig duede til. (Leg III 93). Den 29. august (åbenbart er der noget med den 29. i en måned) kaldte han for gennembruddets dag. Da indså han, at han stod afklædt som toderen i templet, det var hans "non sum" – jeg er intet, det nulpunkt, hvor tiden står stille, og hvor sjælen kan redde sig over i evigheds salige nu, det var frelsens øjeblik. Da skulle han have banket på kirkens dør og på spørgsmålet: "Hvad søger du?" have svaret: "Troen!".

Det var den simple gamle måde at blive kristen på – som det skete med vikingerne, da de blev katolikker. (Leg III 131 f.). Men selv om Johannes Jørgensen endnu en gang var nær ved at konvertere, måtte han have tilfredsstillet sin tvivlende sjæl. Derfor opsøgte han den gamle lærde professor Pennacchi, som på det tidspunkt opholdt sig i Assisi. Det førte til mange og lange samtaler, hvor professoren efterhånden blev træt af de mange indvendinger, hans "elev" havde. Og helt galt gik det, da professoren i ramme alvor fortalte om, hvordan han havde modtaget besøg af sjæle fra skærsilden, belæsset med gloende lænker. Da fik Johannes Jørgensen nok af denne katolske massive opfattelse af frelsen, og hans protestantiske mistillid og fritænkeriske kritik vågnede. Da var han endnu en gang tilbage ved sit udgangspunkt: tvivlen – og sit germansk-

panteistiske sindelag. (Leg III 136). Det sidste blev til fulde bekræftet og næret, da han nogle dage senere under druehøstens dionysiske festligheder lod sig henrive af stemningen. (Leg III 154).

Det blev ikke under dette ophold i Assisi, at Johannes Jørgensen blev omvendt til katolicismen. Selv om Mogens Ballin mente, at det kun var et spørgsmål om, hvornår Johannes Jørgensen selv indså, hvem han virkelig var: en troende katolik. (Leg. III 132).

Efter et halvt år vendte Johannes Jørgensen hjem til København, til Amalie og Oluf og vennerne. Han savnede dog ikke det hjemlige mere end, at han på hjemvejen undte sig selv otte dage i Firenze. Men omsider, på sin fødselsdag den 6. november, var han hjemme igen. Det var ikke nogen ubetinget lykkelig hjemkomst for ægtefællerne, og der var blevet markant længere mellem vennerne. Hans åbenlyse katolske sympatier og anskuelser skabte en vis kølighed, som Amalie beskrev: "J.J. og Vennerne talte ikke mere samme Sprog, og idelige Misforståelser og Uoverensstemmelser føret til gnidninger, ofte af yderst pinlig Karakter." (Teddy 188). Han var igen redaktør af Taarnet og så med stor optimisme på dets muligheder og forventede, at der i den nye årgang oven i købet kunne betales honorar. Sådan gik det ikke. Det næste nummer var en samlet udgave for juli-september – og udkom først i december. Det blev det sidste.

Samtidig udgav han digtsamlingen "Bekendelse" i december 1894. Afslutningsdigtet "Confiteor", var skrevet så sent som måneden før. Her gør Johannes Jørgensen status: "Jeg gik vild i onde Egne/ Hvor de dømte Aander færdes,/ hvor hvert Glimt af Gud maa blegne,/ og hver sjæl i Nat forhærdes." Han bekender at have syndet, både i ord, tanker og "Blodet, der i Attraa banker". Det hele munder ud i en bøn: "...Fri min Sjæl af Dødens Mørke!/ Jeg bekender, jeg bekender ..." Og endelig som 29 årig, da året 95 gik på hæld sad han i en skriftestol. "Trods al theoretisk og praktisk forberedelse – trods al god Vilje – for en unge Brandesianer af Aargangen 84, for en nylig Bohême fra 'Bernina' var det et svært og sært Øjeblik, da Skridtet blev gjort ind i den dunkle Skriftestol." (Teddy 208). Endelig fredag den 16. februar 1896 konverterede Johannes Jørgensen.

Det gjorde bestemt ikke hans private situation med familien og venner nemmere – og heller den økonomiske. Vel sagtens for at give Johannes Jørgensen et udkomme lod den katolske biskop Johannes von Euch ham redigere det nyoprettede tidsskrift Katholikken. Det udkom første gang søndag den 19. juni 1898. Den nybagte redaktør havde store forhåbninger – og ikke mindst store ambitioner – for bladet: "Det er imidlertid vort Haab, at Bladet maa have noget i sig af hint Sennepskorns Levedygtighed, hvorom Evangeliet fortæller, at det blev et Træ, i hvis Grene Himmels Fugle kom og byggede Rede." (Teddy 235). Men de sennepskorn redaktøren lagde i jorden bar i hvert fald ikke evangeliets milde og tilgivende tone. Skønt hans hensigt havde været at skabe en katolsk opinion midt i tidens gængse strøm i "det moderne Livs Fristelser og Nutidsverdenens Travlhed", så var dets indhold og tone alt for polemisk. Han skriver i julenummeret af Katholikken: "I alle Vinduer pranger nu Protestantismens og Fritænkeriets Julelitteratur. I farvetrykte Omslag, paa svært, prægtigt Papir, med hele den moderne Udstyrsluxus ... I hele den protestantiske Jul spille Julenissen og Julegaasen samme Rolle som i den Katholske

Englene og Hyrderne. Derfor kan Protestantismens Jul saa udmærket forliges med Fritænkeriets og Usædelighedens Literatur, og Juletræets lys staa tændte, medens man giver hinanden Bøger til Foræring, hvori alt det spottes og bekriges, som Barnet fra Betlehem døde for paa Korset.”

Han holdt sig ikke tilbage, og havde han ikke haft fjender, så fik han det nu. For han benyttede bladet som en platform til at angribe både til højre og venstre. Han gik i rette med artikler i Politiken, Socialdemokraten, Nationaltidende og Kristeligt dagblad. Og flere af tidens skribenter og litterære koryfæer får hans polemiske pen at føle. Johannes V. Jensen angriber han på det personlige plan og skriver bl.a.: ”At der for denne Laban ikke er noget latterligere end Begrebet *Ære*, siger sig selv.” I maj 1901 benyttede Johannes V. Jensen lejligheden til at give igen på samme perfide måde. Under en Danmarksreportage for Politiken skriver han om Knud den Helliges levninger i Odense Domkirke, at han gerne så hans hellige relikvierester afhændet og erstattet med Johannes Jørgensen og pengene fra de besøgene kunne passende gives til Sønderjyderne. ”Det, jeg saa intenst havde forestillet mig Johannes Jørgensen i Kisten, gav min Fantasi Flugt. Jeg saa Alt, som var det blevet nyt.” (Teddy 270).

Samme år havde forfatteren Amalie Skram oversat Arne Garborgs roman ”Den fortabte Fader”. I forordet gav hun uden at nævne ham ved navn Johannes Jørgensen en omgang. Hun slutter med at sige: ”Og de Vise sagde til ham: Tilbed denne Trædukke, og du skal blive salig”. Hun beskriver så, hvordan han – underforstået Johannes Jørgensen – falder på knæ for denne trædukke, dette afgudsbillede af træ med sølv- og guldforsiringer, med tøjblomster, glasperler, ranke voksløvs og virakduft og sværger at fra nu af vil han dyrke hende og barnet, lægge sine synder bort og leve et nyt liv – og blive ved at skælde og smæde sine forfædere, de fordums profeter.

Trods den utilslørede hånlige tone fra omgivelserne og fra tidligere litterære venner i forhold til Johannes Jørgensens katolske tro, skrev han selv overraskende nok: ”Hvilke Aarsager ligger der bag vor Tilværelse, og hvilke Maal er sat os? Kun ét er sikkert – at selve livet er. Men hvorfor, hvorfra, hvortil er livet? Vi ved intet derom; vi er som spæde Børn, der en Morgen vaagner i en Stue, og ikke aner, hvem der har bragt dem derhen. Vor stue er Jorden, med udsigt til Sol og Maane gennem Dagens og Nattens to store Vinduer. Men hvem ejer Huset, hvori denne Stue befinder sig? Har vi lejet Jorden, og hvad skal vi i saa fald give i Leje? Eller er der ingen Ejer? Er han maaske død? Eller har han aldrig existeret?” (Teddy 263).

Skønt Johannes Jørgensen mente, at han alene søgte sandheden og intet ville uden ”Sandheden. Sandheden saadan som den var”, så blev denne sandhedssøgen efterhånden for meget for den katolske menighed. Han skabte betydelig mere polemik og opmærksomhed, end det lille katolske samfund kunne tåle, og biskop Johannes von Euch lukkede ”Katholiken” med udgangen af 1902. Johannes Jørgensen var på det tidspunkt med familien i Rom, hvor han studerede Frans af Assisi på Vatikanets bibliotek. Han erkender, at han måske i begyndelse havde været noget hård i sin tone.

Efter et halvt år i udlandet er familien tilbage igen. Og endnu en gang skulle familien finde et nyt sted at bo. De lejede et lille hvidkalket hus på Vilvordevej i Charlottenlund. Huset døbte de "Refugium". Det var et meget betegnende navn og især med sin beliggenhed fjernt fra byen og dermed for den afstand, der var blevet mellem ham og den tidligere så store omgangskreds. Han oplevede ensomheden. Og selv Mogens Ballin, som endda boede i Charlottenlund med sin familie, kone og børn, så han ikke meget til, og man aner skuffelsen, når han skriver, at Ballin "med sin unge Hustru deltog i Hovedstadens kunstneriske og Literære liv". Mogens Ballin havde på det tidspunkt igen helliget sig sin kunst og havde slået sig op som kendt kunsthåndværker med eget firma. Det var som om Johannes Jørgensen og hans konvertering til katolicismen nu var blevet uinteressant for ham. Hans svendestykke med at forløse Johannes Jørgensens katolske drømme var lykkedes, så nu var han ikke længere interessant for Mogens Ballin.

Johannes Jørgensen genoptog sine udlandsrejser, holdt et utal af foredrag og forelæsninger, skrev bøger og blev stadige mere berømt og feteret i udenlandske katolske kredse. Han kom til penge, købt huset i Charlottenlund, men da var han i realiteten flyttet fra familien og opholdt sig efterhånden fast i udlandet, de sidste mange år i Assisi, hvor han endte med at blive æresborger. Det var i det næste halve århundrede, at han fik sin internationale berømmelse og betydning. Men den er for så vidt uden for emnet. Det er dog fristende at binde en afsluttende knude på hans liv ved at vende tilbage til den by, Svenborg, hvor han også endte med at blive æresborger. For det var her, han sluttede sit liv i en af de sidste dage i maj (29.) i 1956. I Politiken senere samme år (25. august) skriver Kai Friis Møller om den en gang så forkætrede udlandspoet, forfatter og religiøse afviger med udgangspunkt i hans digt "End kan jeg se". Det er "en titel, der virker gribende, naar man betænker, at digteren som olding skulle blive næsten blind, før han for bestandig lukkede sine smukke øjne.

Ud af disse strofer, der er holdt i hans fineste deskriptive stil, kan man læse, at han har anet den tilstundne svækkelse af synet – dog uden angst, men ydmygt taknemmelig over *endnu* at eje det:

Hav tak, o Gud,

at jeg endnu kan se

rimfrostens glitrsølv paa græs og straa

og birkelundens guld mod himlens blaa

og i det blaa vildgæssetrækkets kile

Paa mossets grønne fløjl er blødt at hvile.

Blidt synger vinden i den dybe skov.

Tak, Herre, der saa længe gav mig lov
at gaa og se.

Paa et parnas som det danske, hvor man i lange tider har været tilbøjelig til at anse de mest stortalende poeter for de største, er det måske naturligt, at en digter som Johannes Jørgensen, der satte en ære i at være lavmælt (hans højtråbende stil i halvfemserne syne at have fortonet sig), henregnes til *poetae minores*. Men under indtrykket af det mesterskab, hvormed han ved at dæmpe sit mæle til næsten en sagte hvisken som paa bedeskamlen gav hvert ord en ny og varig vægt, maa man spørge sig selv, om ikke denne danske *poeta minor* som englænder ville have været sikker paa den paradoksalt klingende, men skønsomt nuancerede betegnelse: a great minor poet.”

Afslutningsvis kan jeg ikke lade være med at nævne, at en af mine gamle venner, tidligere psykiatrioverlæge Knud Munck, i en høj alder komponerede en melodi til netop digtet ”End kan jeg se” og sendte mig det som en julehilsen for en del år siden. Jeg genfandt det i forbindelse med min nylige flytning. Og da en af min afdøde fars gode venner, Mogens Sand, uopfordret sendte mig et foredragsmanuskript om Johannes Jørgensen, måtte jeg uomgængeligt færdiggøre mit manuskript om den tid, hvor forfatterens liv havde været omdrejningspunkt.

Kalvehave, februar 2015.

John Andersen